

FÂTİMA bint ESVED

(فاطمة بنت الأسود)

Fâtıma bint el-Esved
b. Abdilesed el-Mahzûmiyye**Hız. Peygamber zamanında
hırsızlık yaptığı için
cezalandırılan kadın sahâbî.**

Babasının adı bazı kaynaklarda Esed veya Ebû'l-Esved olarak da kaydedilmektedir (İbn Kayyim el-Cevziyye, XII, 31; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XII, 91; Aynî, XIII, 115). Esved İslâmiyet'i kabul etmemiş ve Bedir Savaşı'nda Hz. Hamza tarafından öldürülmüştür. Buna göre bazı kaynaklarda müslüman olduğu ve sahâbe sayıldığı yönünde verilen bilgiler geçersiz kalmaktadır. Hız. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Seleme'nin daha önceki kocası Ebû Seleme el-Mahzûmî, Fâtıma'nın amcasıdır.

Fâtıma'nın İslâmiyet'i kabul ettikten sonra Resûl-i Ekrem'e biat ettiği ve birinin zînet eşyasını çaldığı için cezalandırıldığı bilinmektedir. Hız. Âişe'nin anlattığına göre bu olay Mekke'nin fethi sırasında meydana geldi. Fâtıma'nın Mahzûm kabilesinden olması sebebiyle hadise Kureyşliler'i çok üzdü. Bunu kabileleri adına bir onur meselesi yapan bazı müslümanlar Fâtıma'nın cezasının affedilmesi için Hız. Peygamber'in çok sevdiği Üsâme b. Zeyd'i aracı olarak gönderdiler. Üsâme durumu Resûl-i Ekrem'e arzettiğinde yüzü renkten renge giren Hız. Peygamber, "Allah'ın verdiği bir cezanın affı için mi şefaet ediyorsun?" diyerek öfkeleni ve bunun üzerine ashaba hitaben yaptığı konuşmada daha önceki milletlerin hırsızlık yapan soyluları bağışlayıp soylu olmayanları hemen cezalandırmaları sebebiyle helâk edildiklerini söyledi ve, "Allah'a yemin ederim ki Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etseydi onun da elini keserdim" dedi (Buhârî, "Hudûd", 13). Hız. Âişe, Fâtıma bint Esved'in yaptığından dolayı pişman olduğunu, bazı ihtiyaçları için zaman zaman kendisine geldiğini ve isteklerini Hız. Peygamber'e iletliğini belirtmektedir (Müslim, "Hudûd", 9).

Hadislerde Fâtıma'nın ismen zikredilmeyip "el-Mahzûmiyye" diye anılması sebebiyle hırsızlık olayının, onun amcasının kızı Ümmü Amr bint Süfyan b. Abdüleşed ile ilgili olduğunu söyleyenler varsa da, söz konusu hadisi şerheden kay-

naklarla tabakat ve siyer kitapları bu hususta görüş birliği içindedirler.

BİBLİYOGRAFYA:

Müsned, III, 295, 386; V, 409; VI, 329; Dârimî, "Hudûd", 5; Buhârî, "Fezâ'ilü aşhâbi'n-nebi", 18, "Enbiyâ", 54, "Hudûd", 12, 13; Müslim, "Hudûd", 8, 9, 10; İbn Mâce, "Hudûd", 6; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 4; Tirmizî, "Hudûd", 6; Nesâî, "Sârik", 5, 6; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 263, 264; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 379-380; Hatib el-Bağdâdî, *el-Esmâ'ü'l-mübhem fi'l-enbâ'i'l-muhteme* (nşr. İzzeddin Ali es-Seyrî), Kahire 1405/1984, s. 256-258; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 218; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 380; a.mlf., *Fethu'l-bârî* (Hatib), XII, 89-99; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XIII, 111, 307; XIX, 256, 257; Kirmânî, *Şerhu'l-Buhârî* (Buhârî, *eş-Şahih* içinde), Beyrut 1981, XIV, 105; XV, 13; Kastallânî, *İrşâdû's-sârî*, Kahire 1327 — Beyrut, ts. (Dâru İhyâ'it-türâs'il-Arabî), V, 434; VI, 128; IX, 456; Azimâbâdî, *Avnû'l-ma'bûd*, XII, 31; Şevkânî, *Neylû'l-evlâr*, VII, 148-149; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-aḥvezi*, Kahire 1383-87/1963-67, IV, 698; Sehârenfûrî, *Bezlû'l-Mechûd*, XVII, 312; Mehmed Zihni, *Meşâhîrû'n-nisâ* (nşr. Bedreddin Çetiner), İstanbul 1982, II, 111.

SALİM ÖĞÜT

FÂTİMA bint HATTÂB

(فاطمة بنت الخطاب)

Ümmü Cemil Fâtıma bint
el-Hattâb b. Nüfeyl
el-Kureşîyye el-Adeviyye**Hız. Ömer'in
kız kardeşi, sahâbî.**

Bazı kaynaklarda adının Ümeyme olduğu kaydedilmekteyse de Ümeyme onun lakabıdır. Annesinin adı Hanterme bint Hâşim'dir. İslâmiyet'i kabul etmeden önceki hayatı hakkında bilgi bulunmamakta, amcası Amr b. Nüfeyl'in torunu ve aşere-i mübeşşere'den olan Saîd b. Zeyd ile evlendiği ve bu evlilikten Abdurrahman adında bir çocuğu olduğu, Mekke devrinde müslümanlara yapılan eziyetlerden kurtulmak için kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret ettiği bilinmektedir. Hız. Peygamber'in Dârülbekam'a geçmesinden önce kocasıyla birlikte müslüman olan Fâtıma, Kur'an okumayı zaman zaman evlerine gelen Habbâb b. Eret'ten öğrendi. O sıralarda Benî Adî b. Kâ'b kabilesinin reisi olarak Mekke yönetiminde sefâret görevini yürüten kardeşi Ömer b. Hattâb, Resûl-i Ekrem hakkında verilen ölüm kararını uygulamak üzere yola koyulduğunda Benî Zühre'ye mensup birinden Fâtıma'nın müslüman olduğunu öğrendi ve yolunu değiştirip onun evine gitti. İslâmiyet'i ka-

bul etmelerine kızarak eniştesi Saîd b. Zeyd'i ve kız kardeşini tartakladı. Fakat onların İslâmiyet'i hak din olduğu için seçtiklerini, Allah'a ve Resulü'ne gönülden bağlandıklarını, doğru yolu bulduktan sonra kendisinden korkmadıklarını büyük bir cesaretle söylemeleri üzerine yumuşadı. Eve girmeden önce okunduğunu duyduğu şeyleri görmek istediğini söyledi. Fâtıma, kardeşinden Kur'an âyetlerinin yazılı bulunduğu deri parçalarını yırtmayacağına dair söz alıp boy abdesti almasını da sağladıktan sonra Kur'an âyetlerini kendisine verdi. Bu âyetleri okuyunca Hız. Peygamber'i görmek istediğini söyleyen Ömer'e Resûl-i Ekrem'in bulunduğu Erkam'ın evini tarif etti. Ömer'in İslâmiyet'i kabul etmesinde hiç şüphesiz Fâtıma'nın dini-ne samimiyetle bağlı olmasının büyük etkisi olmuştur.

Bu olaydan sonraki hayatı hakkında bilgi bulunmayan Fâtıma'nın Hız. Peygamber'den hadis rivayet ettiği söylenmekle beraber rivayetlerinin sayısı belirlenmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn İshak, *es-Sire*, s. 124; İbn Hişâm; *es-Sire*, I, 271, 367-369; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 268; VIII, 267; İbn Beşkûvâl, *Gavâmizü'l-esmâ'ü'l-mübhem* (nşr. İzzeddin Ali — M. Kemâleddin İzzeddin), Beyrut 1407/1987, II, 809-811; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 381, 437; M. Hüseyin Heykel, *Hazreti Muhammed Mustafa* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1945, s. 90-91; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 84-85; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, IV, 50-52; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 234-236; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), III, 171; IV, 225-228; Mübârekfûrî, *er-Raḥîqu'l-maḥtûm*, Beyrut 1408/1988, s. 100-103.

HÜSEYİN ALGÜL

FÂTİMA bint HÜSEYİN

(فاطمة بنت الحسين)

Ümmü Abdillâh Fâtıma bint
el-Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib
(ö. 110/728)**Hız. Hüseyin'in kızı.**

40 (660) yılında doğduğu tahmin edilmektedir. Annesi Talha b. Ubeydullah'ın kızı Ümmü İshak'tır. Evlenme çağına gelince babası onu kardeşi Hız. Hasan'ın oğlu Hasan'la Medine'de evlendirdi. Bu evlilikten Abdullah, İbrâhim, Hasan, Zeyneb ve Ümmü Külsüm adında beş çocuğu oldu (Zübeyrî, s. 51, 52). Hız. Hüseyin'in şehid edilmesi sırasında (10 Muharrem

61/10 Ekim 680) Fâtıma da kocasıyla birlikte orada bulunuyordu. Hz. Hüseyin'in kesik başı beraberlerinde olduğu halde Hâşimîler'den esir alınan on iki kişiyle birlikte Ubeydullah b. Ziyâd tarafından önce Kûfe'ye, ardından Şam'a Yezîd b. Muâviye'nin yanına götürüldüler. Yezîd, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinden duyduğu üzüntüyü ifade etti ve kendilerine iyi davrandı. Kısa bir müddet sonra da onları Medine'ye gönderdi.

Fâtıma kocasının ölümünden sonra (97/715) evlenmemeye yemin ederek bir yıl yas tuttu. Medine Valisi Ömer b. Abdülazîz kendisiyle evlenmek için Halife Velîd b. Abdülmelik'e mektup yazarak izin istediye de halifeden cevap gelinceye kadar Hz. Osman'ın torunu olan ve yakışıklılığı sebebiyle "Mutraf" lakabıyla tanınan Abdullah b. Amr 1 milyon dirhem gibi yüksek bir mehir vererek onunla evlendi. Rivayete göre Hasan vefat etmeden önce Fâtıma'dan özellikle Abdullah b. Amr ile evlenmemesini istemiş ve bu konuda kendisinden söz almıştı. Fâtıma'nın bu evlilikten Kâsım, çok güzel olduğu için "Dibâc" lakabıyla anılan Muhammed ve Rukıyye adlı çocukları doğdu. Abdullah'ın ölümünden sonra da Medine Valisi Abdurrahman b. Dahhâk b. Kays el-Fihri onunla evlenmek istedi. Fâtıma bu teklifi kabul etmeyince vali onu büyük oğlu Abdullah'ı içki cezasına çarptırmakla tehdit etti. Fâtıma'nın durumu Halife Yezîd b. Abdülmelik'e bildirmesi üzerine vali görevinden azleildi. Daha sonra Abdullah b. Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Bekir ile evlendi. Bu evlilikten de Emine adlı kızı dünyaya geldi.

Fâtıma, kızı Rukıyye ile evli olan Hîşâm b. Abdülmelik'in hilâfeti zamanında Kahire'de vefat etti.

Güzelliği kadar dindarlığı ile de tanınan ve şairlik tarafı da olduğu bilinen Fâtıma'nın, babası Hz. Hüseyin ile kocası Hasan hakkında şiirler yazdığı nakledilmektedir. Ayrıca babasından, kardeşi Zeynelâbidîn Ali, halası Zeyneb bint Ali, Hz. Âişe, İbn Abbas ve Esmâ bint Umeys'ten hadis rivayet etmiştir. Hz. Fâtıma ile Bilâl-i Habeşî ve Esmâ bint Umeys'ten olan rivayetleri mürseldir. Kendisinden oğulları Abdullah, İbrâhim, Hasan, kızı Ümmü Ca'fer ile Âişe bint Talha, Züheyr b. Muâviye ve başkaları rivayette bulunmuşlardır. Rivayetleri Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin sünenleriyle Nesâf-

hin *Müsnedü 'Alî* adlı eserinde yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 473-474; Zübeyrî, *Nesebü Kureys*, s. 51-52; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VII, 533; İbn Abdürrabbih, *el-İkdu'l-ferid*, Beyrut 1953, II, 293; VI, 124, 126; VII, 85-86; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 385-386; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Şihâbî), VI, 272-287; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, Beyrut 1965, IV, 86; V, 65, 113, 231, 518, 522; VI, 216; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 254-260; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 101-120*, s. 442; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân* (Cubûrî), I, 261; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, Beyrut 1985, III, 156; a.mlf., *Tehzîbü'l-Tehzîb*, XII, 442-443; Âmilî, *ed-Dürrü'l-menşûr*, Kahire 1312, s. 361-362; A'yanü's-Sî'a, VIII, 387-388; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, IV, 44-47; Abdullah Mîr Mühennâ, *Ahbarü'n-nisâ ft Kitâbi'l-Eğânî*, Beyrut 1409/1988, s. 269-270.

ASRİ ÇUBUKÇU

FÂTİMA bint KAYS

(فاطمة بنت قيس)

Fâtıma bint Kays
b. Hâlid el-Kureşsiyye
(ö. 54/674 [?])

Boşanması fikhî hükümlere
konu olan kadın sahâbî.

Babası Kays Fihroğulları'ndan, annesi Ümeyye bint Rebîa ise Kinâneoğulları'ndandır. Fâtıma Medine'ye hicret eden ilk kadın sahâbîler arasında yer aldı. Kocası Ebû Amr b. Hafs b. Mugire onu Hz. Ali ile birlikte çıktığı Yemen seyahati sırasında boşadı ve bu kararını Ayyâs b. Ebû Rebîa vasıtasıyla kendisine bildirdi. Bu arada bir miktar da yiyecek gönderdi. Ancak Fâtıma onun gönderdiği yiyeceği kabul etmeyerek evinde oturmak istedi ve kendisinden nafaka talebinde bulundu. Kocasının ailesi buna karşı çıkınca durumu Hz. Peygamber'e bildirdi. Boşanmış bir kadının kocasından nafaka almaya ve onun evinde oturmaya hakkı olmadığını söyleyen Resûl-i Ekrem, ona iddet*ini geçirmesi için önce Ümmü Şerîk'in evinde kalmasını tavsiye etmişken daha sonra orada rahat edemeyeceğini düşünerek amcazâdesi Abdullah b. Ümmü Mektûm'un evinde iddetini tamamlamasını, süre dolunca da kendisine haber vermesini, zira onu kendisinin evlendireceğini söyledi. Fâtıma Hz. Peygamber'in bu sözünden kendisiyle evleneceği anlamını çıkardı. İddetini tamamlayınca Muâviye b. Ebû Süfyan ve Ebû Cehm Âmir b. Huzeyfe (yahut Abdurrahman b. Avf) onunla evlenmek istedi-

ler. Fâtıma durumu Hz. Peygamber'e bildirince Resûl-i Ekrem Muâviye'nin yoksul olduğunu, Ebû Cehm'in de kadınlara karşı sert davrandığını söyleyerek Üsâme b. Zeyd ile evlenmesini tavsiye etti; o da Üsâme ile evlendi.

Bu olay birtakım fikhî ihtihadlara ve itirazlara yol açmış, Fâtıma'nın iddet sırasında kocasından nafaka alamadığını ve onun evinde oturmadığını göz önüne alan bazı âlimler bu yönde, bazıları da aksi yönde fetva vermiştir. Hz. Ömer ve Hz. Âişe Fâtıma'nın bu konudaki rivayetine karşı çıkmış, hatta Hz. Ömer doğru söyleyip söylemediği bilinmeyen bir kadının rivayetine bakarak Allah'ın kitabını ve resulünün sünnetini terkedemeyeceğini belirtmiş, bazı kimseler onun bu tavrından ashabın birbirini yalanladığı mânasını bile çıkarmıştır (Ahmed Emîn, s. 216-217).

Hz. Ömer'in öldürülmesi sırasında şûrâ meclisi kendi evinde toplanan ve daha sonra Medine'den ayrıldığı kaydedilen Fâtıma, Muâviye'nin Kûfe valisi olan kardeşi Dahhâk b. Kays'ın (674-678) yanına gitmiş ve bir süre sonra orada vefat etmiştir.

Fâtıma bint Kays Hz. Peygamber'den otuz dört hadis nakletmiş, bunlardan biri hem *Şahîh-i Buḥârî* hem de *Şahîh-i Müslim*'de, ayrıca üçü *Şahîh-i Müslim*'de yer almıştır. Kendisinden hadis rivayet edenler arasında Şa'bî, Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Saîd b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyr ve Süleyman b. Yesâr gibi meşhur muhaddisler bulunmaktadır. Hz. Âişe ile Ümmü Seleme de ondan hadis nakletmişlerdir. Fâtıma'nın rivayetleri başta *Kütüb-i Sitte* olmak üzere bütün meşhur hadis kitaplarında yer almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 373-374, 411-418; Müslim, "Tâ-lâk", 36-54, "Fiten", 119-120; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 273-275; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), IV, 234; Hâkim, *el-Müstedrek*, IV, 55-56; İbn Mencûye, *Ricâlu Şahîhi Müslim*, II, 419; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 383; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 230; Mizzî, *Tuhfetü'l-esrâf bi-ma'rifeti'l-eṭrâf* (nşr. Abdüssamed Şerefeddin), Haydarâbâd 1401/1981, XII, 461-471; Zehebî, *A'lâmü'n-nübela*, II, 319; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 384; a.mlf., *Tehzîbü'l-Tehzîb*, XII, 443-444; Ahmed Emîn, *Fecrû'l-İslâm*, Kahire 1965, s. 216-217; Kehhâle, *A'lâmü'n-nisâ*, IV, 92-93; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 131-132; Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânâtühâ fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, Beyrut 1398/1978, s. 264-266.

SELMAN BAŞARAN